

بررسی ویژگی های زیبایی شناسی برقع های زنان ساکن حاشیه خلیج فارس
احسان میرحسینی¹ * کارشناسی ارشد نقاشی*

چکیده: برقع به عنوان سمبلی از فرهنگ بصری ساکنین حاشیه خلیج فارس از اهمیت ویژه ای برخوردار است . مقاله حاضر با هدف مطالعه ی ویژگی های زیبایی شناسی برقع های مورد استفاده زنان ساکن حاشیه خلیج فارس انجام شده است . برقع های موجود در قلمرو جغرافیایی حاشیه خلیج فارس دارای تنوع فراوانی است به این صورت که هر منطقه برقع مخصوص به خود را دارد اما در این مقاله نگارنده بر اساس ساخت آن ها را در سه نوع برقع های نخ، شیله ای و پارچه ای دسته بندی کرده است. در مقاله حاضر از هر دسته یک برقع به صورت تصادفی انتخاب شده و بر اساس مبانی هنرهای تجسمی، ویژگی - های زیبایی شناسانه آن مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

یافته های تحقیق نشان می دهد که ویژگی زیبایی شناسانه برقع های مورد استفاده زنان حاشیه خلیج فارس از طبیعت این منطقه الهام گرفته شده است؛ از طرفی تاثیر آداب و رسوم هر منطقه بر برقع های آن مشهود است . برقع بر اساس صورت فرد اندازه گیری و سپس ساخته می شود به همین دلیل به ازای هر نفر یک برقع وجود دارد . امروزه توجه به برقع در بین زنان کمتر شده و رو به فراموشی است.

واژگان کلیدی: برقع، زن، خلیج فارس، زیبایی شناسی، فرهنگ

مقدمه

برقع روپندی است که در بین زنان حاشیه خلیج فارس به خصوص استان هرمزگان رایج می باشد. این روپند از گذشته های دور در این منطقه مورد استفاده بوده و سیر تکاملی خود را نسل به نسل سپری کرده تا به امروز رسیده است . برقع در مناطق گوناگون حاشیه خلیج فارس با توجه به شرایط مختلف اقلیمی، اعتقادی ، اجتماعی و فرهنگی به انواعی تقسیم می شود که متناسب با شرایط آن منطقه می باشد. دلایل استفاده از برقع عبارتند از حفظ حجاب، محافظت پوست صورت در برابر نور خورشید، ناشناس ماندن در شغل هایی چون دستفروشی و پيله وری و هم چنین برای زیبایی و زینت می باشد . گاهی یکی از این دلایل با توجه به شرایط موجود در آن زمان یا مکان پررنگ تر از دلایل دیگر جلوه گر می شود. مهمترین برقع ها بر اساس اقلیم عبارتند از برقع مینابی، بلوچی، قشمی یا جزیره ای و عربی که نگارنده بر اساس نوع ساخت آن را در سه دسته کلی برقع های نخ، شیله ای و پارچه ای باز تعریف کرده است . برقع های نخ در شرق استان هرمزگان بیشترین کاربرد را دارد. در جزای و غرب استان از برقع شیله ای استفاده می شود و برقع پارچه ای در بعضی مناطق شرق و غرب استان ساخته می شود.

در این مقاله به سوال زیر پاسخ داده شده است:

1. برقع های متداول در حاشیه خلیج فارس از جنبه زیبایی شناسی چه ویژگی هایی دارند؟

مطالعات پیشین

¹- آدرس محل کار: آزادگان، جنب مخابرات شهید فندی، دانشگاه علمی کاربردی بندرعباس .

تلفن 09351306201

Email: ehsanmirhoseyni@gmail.com

درباره برقع مطالعات اندکی انجام شده است. در این مقاله به عنوان نمونه از دو مولف که درباره برقع نوشته اند؛ مطالبی آورده شده است. «پتیر آن دزی» در کتاب البسه مسلمانان 1383، می نویسد که، در قدیم، برقع یا حجاب صورت بیشتر متعلق به زنان طبقه بالا یا متوسط بوده اما، زنان عامه نیز در برابر صورت خود نوعی پیش بند داشتند که در بالای بینی با یک نوار به سربند متصل می شده است. قسمت بالای برقع سیاه، غالباً با مرواریدهای بدلی، سکه های طلا و نقره و اشیاء تزئینی کوچک آراسته می شده است. در واقع کلمه برقع در ماوراءالنهر، به معنای حجاب چهره نیست؛ بلکه به معنای نوعی چادر بزرگ یا روپوش است که زن آن با آن کاملاً خود را می پوشانند. (پتیر آن دزی، 1383: 43-48).

«انجم روز» در کتاب برقع پوشان خلیج فارس و دریای عمان در این باره می نویسد که برقع قبل و بعد از اسلام مورد استفاده بوده است. با ظهور اسلام، موضوع حجاب زن مسلمان مطرح شد. اعراب پس از مواجه با مردم صحرا نثرین آفریقا، با برقع آشنا شدند. این پوشش، روپوش پارچه ای نازکی بوده است. زنان مسلمان عرب رهن علاوه بر مزایمی که برای برقع ذکر شد؛ جنبه حجاب و روپوشی به آن دادند. در طول زمان، هر قوم ملی گروهی در شوهه ی ساخت برقع ابتکاراتی به خرج داده و برای خود ابداعی تازه داشته است. انجم روز معتقد است که در تاریخ اجتماعی ایمان به ویژه خطه ی جنوب، استفاده از برقع معمول نبوده است. شعرا و سخنگوین محلی بنادر و جزای خلیج فارس رهن، در گفته های خود آن را به اعراب منسوب می کنند. وی می نویسد که اسماعیلین، نخسین کساری بودند که در ایمان از برقع استفاده کرده اند. آن ها در قلم خود علیه سلجوقی ها از برقع به عنوان نوعی روش مبارزاتی استفاده کرده اند که البته این پوشش، ویژه مردان مبارز بوده است. (انجم روز، 1371: 19-101).

در این مطالعات اغلب جنبه تاریخی برقع مورد توجه بوده است اما در این مقاله به جنبه زیبایی شناسی برقع مورد استفاده زنان استان هرمزگان پرداخته شده است.

گونه های مورد مطالعه برقع

برقع یک واژه ی عربی است. گویش مردم هرمزگان به صورتی است که حرف «قاف» را «کاف» تلفظ می کنند، به همین دلیل برقع را «برکه» می گویند. در شهرستان های غرب هرمزگان، برقع را «بَؤله» یا «بتیله» نیز می نامند (همان: 8-10). «برکه (برقع) دارای انواع مختلفی است بعضی از آنها بزرگ و پهن بوده و همه صورت را می پوشاند و تنها دو سوراخ در مقابل چشم ها در آن وجود دارد ولی بقیه برقع ها نازک و قیطانی بوده و تنها قسمتی از چشم ها و ابرو ها را می گیرد». (نور بخش: 1369، 435) در این مقاله سه نمونه از برقع های حاشیه خلیج فارس که نمایانگر ویژگی های بصری فرهنگ جنوب می باشد مورد تجزیه و تحلیل و مطالعه دقیق تر قرار گرفته است. روش تحقیق

روش انجام تحقیق، توصیفی - تحلیلی می باشد، به این صورت که برقع ها در ابتدا به لحاظ ساختار توصیف شده، سپس تحلیلی اجزای آن بر اساس مباحث هنرهای تجسمی انجام شده است. گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و میدانی بوده است؛ به این صورت که ابتدا از طریق منابع مکتوب، اطلاعاتی جمع آوری شد، سپس با رفتن مناطقی که ساخت برقع در آنجا انجام می شود؛ اطلاعات از طریق مشاهده و عکس برداری جمع آوری شده است. در تحقیق از پرسش هایی استفاده شده است که در ادامه تعدادی از آن ها را به عنوان نمونه آورده می شود. چند نوع برقع وجود دارد؟ آیا برقع در مراسم های ملی، مذهبی استفاده می شود؛ چرا و به چه صورت به کار می رود؟ رنگ های مورد استفاده در برقع بر چه اساسی انتخاب می شود؟ نقوش برقع از کجا الهام گرفته می شود؟ چرا برقع ها به این شکل ساخته می شوند؟ برای سنین مختلف برقع های متفاوت وجود دارد؟ دلایل استفاده از برقع چیست؟

یافته های پژوهش

با رعایت چارچوب کلی برقع سازی هر منطقه، برقع را متناسب با صورت هر فرد می سازند به عبارت دیگر برای هر نفر یک برقع ساخته می شود؛ بنابراین با رعایت چارچوب کلی، تنوع در رنگ و نقش برقع ها دیده می شود . در این مقاله سه برقع مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

تجزیه و تحلیل برقع نخعی

برقع شماره 1

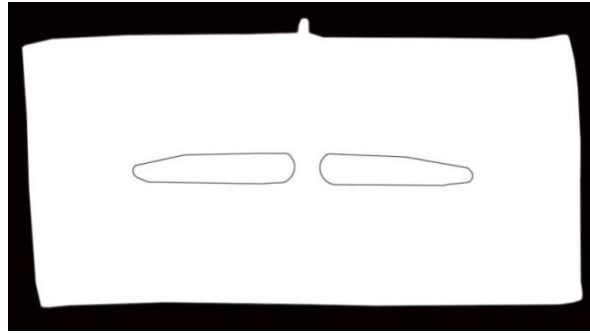
1-1- برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

برقع شماره 1 بیشتر در روستای «کوه مبارک»، واقع در حوزه غرب شهرستان جاسک، در شرق استان هرمزگان، ساخته می شود. بومیان این منطقه، برقع شماره 1 را «گل و طوف» می نامند. شایع بتوان گفت منظور از «طوف» همان طوفان است. ترکیب این دو واژه معرف این است که این برقع دارای نقوش زلّی است یعنی به عبارت دیگر، طوفاری از گل در این برقع پراکنده شده است. نگارنده این احتمال را می دهد که به دلایلی بکاربردن این منطقه و کم بودن پوشش گیاهی، زنان در روپهای خود بهشت یعنی به عبارتی دشتی پر از سبزه با گل های فراوان تصور می کنند و آن را در صنایع دستی خود و به طور خاصه برقع، به این شکل نشان می دهند. این برقع و نقش هایش از اصولی تری برقع های بلوچی است و به گفته اهالی این منطقه دارای قدمت زلّی است. (تصوی 1-1)

این برقع به شکل چهارگوش است. اگر خط عمودی وسط برقع، که روی بقی قرار می گیرد، خط تقارن در نظر گرفته شود، این برقع دارای ترکیب بندی متقارن است که با تقارن خود صورت رهن شباهت دارد و به نوعی تناسب بقی برقع و صورت را نشان می دهد.

رهن کادریایی که در این برقع بکار رفته متناسب با فرم کلی آن، از بزرگ به کوچک اجرا شده که در نهایت به چشمی برقع ختم می شود. کوچک شدن ابعاد کادرها باعث ایجاد عمق و همچون تکیه بر چشم شخصی است که از برقع استفاده می کند. (تصوی 1-1)

پس از ترسیم خطوط محیطی این برقع، اشکال خشک و هندسی آن کمتر مشاهده می شود. پارچه مشکی زمینه متناسب با شکل چشم برش می خورد که از خطوط خشک، عمودی و افقی چشمی برقع که با رنگ قرمز ایجاد شده است، می کاهد. چهارگوش بزرگ رهن با انحناهایی که توسط سازنده به خود می گیرد، از هندسی شدن آن جلوگیری می کند. (تصوی 1-2)

1-2- خطوط محوئی برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

خطوط تجسمی بر اساس جهت حرکت و کنواخت، در یک مسری کلری، به چهار دسته ی اصلی تقسیم می شوند. در این برقع هر چهار نوع خط بصری عمودی، افقی، مورب و منحرفی وجود دارد. خط افقی به دلائی شکل افقی برقع، بیشتر مشهود است و به نوعی آرامش را تداعی می کند. (تصوی 1-3)

1-3- خط افقی برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

خطوط عمودی رهن در عرض برقع به کار رفته است. (تصوی 1-4)

1-4- خط عمودی برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

خطوط مورب را در نقوش برقع می توان مشاهده کرد. (تصوی 1-5)

1-5- خطوط مورب برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

خطوط منحرفی رهن در بعضی از قسمت ها دیده می شود. (تصوی 1-6)

1-6- خطوط منحرفی برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

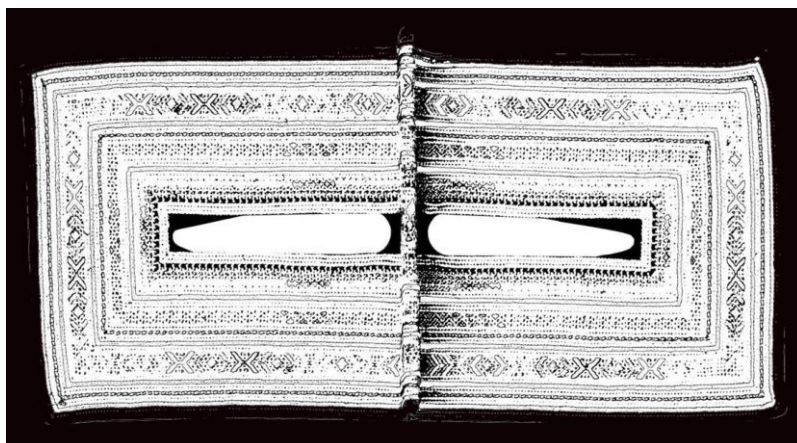
در اجرای خط از دو حالت استفاده شده است. 1- خطوطی که به صورت ممتد و کامل اجرا شده اند مانند (تصوی 1-3) و خطوطی که با تکرار نقطه ها در کنار یکدیگر خط را به مخاطب القا می کنند. (تصوی 1-7)

1-7- خطوط نقطه چین برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

تمام خطوط با ضخامت یکسان و بسط منظم اجرا شده اند. مکان تأکید در این برقع بیشتر به روی چشمی هاست. این تأکید با کادریهای کوچک شونده و همچنین رنگ سرخ اطراف چشمی، با انحنایی که در آن به کار رفته افزایش می یابد. اما اگر برقع به صورت

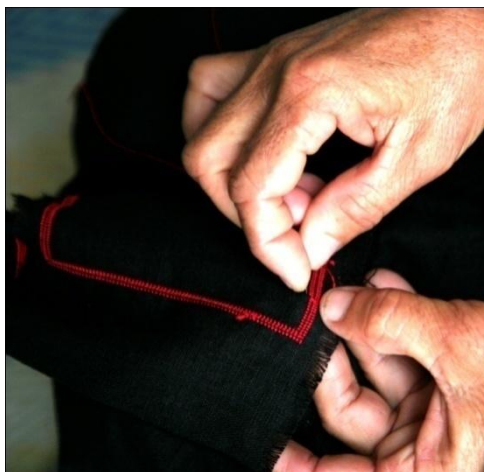
کاربردی، روی صورت زن تصور شود، نقطه تأکید، چشمان شخصی است که از برقع استفاده می کند. گویی تمام زحمات و کارهایی که برای برقع انجام می شود برای گرامی داشت چشم هاست. (تصوی 1-8)

8-1- نحوه روشن برقع شماره 1- منبع تصویری: نگارنده

علی رغم محدودیتی که در دوخت برقع وجود دارد؛ تنوع نقوش در این برقع دیده می شود. نحوه چیدمان نقوش به صورتی است که هرچه به سمت حاشیه و لایه های بیرونی می رود بزرگتر و پر نقش تر شده و هرچه به سمت لایه های درونی و به سمت چشمی برقع نزدیک می شود، نقوش کوچکتر و یکنواختتر شده و از تنوع آن کاسته می شود. این امر باعث ایجاد نوعی پرسپکتیو یا به نوعی بعد مجازی در برقع شده و چشمان مخاطب را به سمت چشم شخص استفاده کننده، هدایت می کند.

تنوع در نحوه دوخت باعث ایجاد تنوع در بافت این برقع شده است. در ادامه به بررسی بافت های این برقع پرداخته می شود. در این منطقه به هر کدام از گره هایی که با نخ قرمز روی زمینه ی مشکی سوزن دوزی می شود «کال» گفته می شود. از کنار هم قرار گرفتن این نقطه ها یا کال ها، خط هایی ایجاد می شود که به آن «زره» می گویند. این کال ها و زره ها باعث ایجاد بافت هایی در برقع می شوند که به لحاظ بصری فضای خوشایندی را برای مخاطب ایجاد می کند. این زره ها عمدتاً به رنگ قرمز و سبز می باشند. (تصوی 1-9)

9-1- دوخت کال و زره برقع شماره 1- منبع تصویری: نگارنده

سازندگان، کادری را که با نقطه های آبی و سفید ترسیم شده «چشم بند» می نامند. رنگ آبی یا نیلی نمادی از آب دریا و رنگ سفید اجرا شده کنار آن نماد نمک یا شوری آب دریا است.

در آداب و رسوم مردمان این مناطق آبتنی در دری ا مخصوصاً، روزهای چهارشنبه برای رفع بلاهای ناشی از «چشم شور یا چشم زدن» از اعتقادات قدیمی به شمار می رود. در مواردی آب دریا را در ظرفی گذاشته و به درب حیاط یا منزل آویزان می کنند که رفع بلا شود. بنابراین نقش چشم بند را به عنوان نمادی از رفع بلا و چشم زخم را به رنگ آبی و سفید، روی برقع اجرا کرده اند. امروزه در برخی

از برقع‌ها به جای نخ سفید از گلابتون سفید یا زرد روی رنگ آبی برای زیبایی بیشتر و به سفارش مشتری استفاده می‌شود. تنوع در رنگ چشم بند، باعث ایجاد بافت‌های زیبا و گوناگون در شکل ظاهری برقع می‌شود.
در لایه اول که شامل فاصله بین دو کادر سبز است، فقط یک چشم بند، قرار دارد. (تصوی 1-10)

10-1- چشم بند- منبع تصوی: نگارنده

هنگام دوخت زمینه برقع با نخ قرمز ابریشمی در لایه دوم، به اندازه یک سانتیمتر فضای خالی ایجاد می‌شود. این فضای خالی در نهایت پس از اتمام زمینه، نقوش یا به گفته ی بومیان این منطقه «در» با رنگ‌هایی متفاوت از رنگ زمینه سوزن دوزی می‌شود. به این لایه ای که فضای خالی درون آن تعبیه می‌شود یا به عبارت دیگر لایه ای که نقوش روی آن قرار می‌گیرد «وار» گفته می‌شود. این لایه نیز بافت‌های متنوع یا نقوش رنگی ایجاد می‌کند که شاخصه این برقع به حساب می‌آید. نحوه اجرای این «وار»‌ها باعث تفاوت در شکل ظاهری برقع می‌شود. نقوش «وار» چه از راست به چپ و لیبر عکس، با رنگ قرمز آغاز می‌شود؛ به عبارت دیگر «در اول» با رنگ قرمز زمینه برقع شروع می‌شود. (تصوی 1-11)

11-1- لایه دوم برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

ذکر این نکته ضروری است که بلوچ‌های منطقه جاسک به حصارهای سیمی یا فنس نیز «وار» می‌گویند. این حصارها درهایی نیز دارند. یکی از سازندگان می‌گوید، «وار» و «در» ی که در برقع نام گذاری شده از این فنس‌ها گرفته شده است. به عقیده ی نگارنده شباهت بین «وار» و «در» ی که در برقع وجود دارد با «وار» و «در» ی که در حصارها و فنس‌ها وجود دارد، بی‌معنا نیست چرا که هر دو، وسیله پوشش و مراقبت و نگهداری هستند، همان‌طور که حصارهای سیمی از خاک منطقه حفاظت می‌کند، برقع نیز از زن در مقابل، آفتاب، نگاه نامحرمان و... مراقبت می‌کند.
نقوش یا همان‌طور که قبلاً اشاره شد «در»‌هایی که در این لایه به کار می‌روند با رنگ‌های قرمز، سبز، آبی و سفید اجرا می‌شوند. این نقوش، در یا دروازه‌های وار هستند؛ که در بالا و پایین، چپ و راست تقریباً به صورت قرینه اجرا می‌شوند. (تصوی 1-11)
لایه بعدی این برقع، شبیه نوار وار است، اما اندازه آن از 1 میلی‌متر تا 1 سانتیمتر متغیر است. این لایه با فرو بردن سوزن در تار و پود پارچه اجرا می‌شود که همراه با شمردن 3 تار عمودی و 3 تار افقی که 6 بار تکرار می‌شود تا جایی که نقطه‌های مشکی ریزی از پارچه مشکی زیرین نمایان شود، اجرا می‌شود. سازندگان به نحوه دوخت این لایه «6جفت» می‌گویند. این نوع دوخت نیز بافت‌های متنوعی ایجاد می‌کند. شکل این بافت، بین خطوط منحنی به هم پیوسته و مثلث‌های کوچک متصل به هم معلق است، اما می‌توان گفت این بافت الهام گرفته از امواج دریا است. (تصوی 1-12)

12-1- لایه سوم برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

از چشمی تا کادر سبز را «بهارک» می گویند که در برقع های حوزه شرق 3 جفت و حوزه غرب 6 جفت می باشد. سومین نواری که در آن دوخت طرح دار سوزن دوزی می شود، نوار «بهارک» است. (تصوی 1-13)

13-1- لایه بهارک برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

در برقع گل و طوف، دو نوع طرح «بهارک» 3 و 6 جفت وجود دارد. در طرح های جدید برقع «گل و طوف»، فقط یک طرح «بهارک» 6 جفت دوخته می شود. اما در برقع های قدیم هم طرح 3 جفت و هم طرح 6 جفت برای برقع به کار می رفته است و به همین دلیل اندازه آن بزرگتر بوده است. ترهع در این طرح ها، دوخت های متفاوتی را شامل می شود که در نهایت منجر به ایجاد بافت های گوناگونی بر روی برقع می شود.

آخرین بافت در قسمت لایه ی بهارک، «سَرک» نام دارد. این بافت های ریز قرمز رنگ، به صورتی ایجاد می شوند که قسمت های کوچکی از رنگ مشکی زمینه، مشخص باشد. همنشینی رنگ های قرمز و مشکی زمینه، باعث ایجاد بافت های متنوع و زیبا می شوند. (تصوی 1-14)

14-1- سَرک در برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

به کوک های اولیه و زیرین دوخت «شَلْهو» می گویند.

دوخت «پشت گر» همان طور که از نامش پیداست یعنی پوشاننده ی پشت دوخت شَلْهو یا دوخت های زیرین اولیه دوخت «دک کو» می گویند. در دوخت سرک، دوخت دیگری به نام دوخت «دک کو» به کار می رود، کار این دوخت متصل کردن دوخت «سرک» و دوخت «پشت گر» به هم می باشد. این دوخت به جهت استحکام و زیبایی بیشتر انجام می شود. (تصوی 1-15)

15-1- دوخت دک کو در برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

دوخت بالای لایه برقع که ابتدا تا می خورد، را «سرپا» می گویند. سپس روی آن همراه با پارچه مشکی دوخته می شود که کوک «زَرده» گفته می شود. این دوخت در قسمت پشت برقع اجرا می شود. «زرده» در واقع برگرفته از نام نوعی میوه خرما به نام «زَرک» است که شکل آن باریک و کشیده و زرد رنگ می باشد.

این بافت ها که با رنگ ها و نقوش متفاوتی ترسیم شده اند، در نهایت فضای زیبایی را فراهم می کنند. در پایان، پارچه مشکی، درون مستطیل چشمی را با دقت برش زده و لبه دوزی آن با ظرافت کامل انجام می شود. نکته قابل توجه این است که تمام پارچه را نباید برش زد زیرا باعث باز شدن دوخت دور چشم می شود؛ برای رفع این مشکل از هر طرف مقدار کمی پارچه مشکی با لبه دوزی ظریفی رها می کنند که به آن «سایه چشم» گفته می شود؛ این عمل علاوه بر استحکام باعث زیبایی بیشتر برقع و همچنین چشم ها می شود و فضای بصری مناسبی را فراهم می کند. رنگ مشکی چشمی برقع با کادر مشکی - قرمز اطرافش تناسب خوبی ایجاد کرده است. (تصوی 1-13)

نحوه ی دوخت برقع به صورتی است که در چهارطرف برقع، چهار خط مورب ایجاد می شود. این خطوط از اتصال چهار سطح برقع ایجاد می شود. این خطوط مورب از گوشه های برقع شروع می شوند و به گوشه های چشمی می رسند به عبارت دیگر این خطوط، مستطیلی بزرگ را به مستطیلی کوچک (چشمی) متصل می کند. این ارتباط باعث تأکید بیشتر بر چشمی برقع می شود. چشمان مخاطب بعد از دیدن مستطیلی بزرگ بی خطوط محیطی دور برقع از طریق این خطوط مورب به سمت چشمی برقع و در نهایت چشمان شخصی که از برقع استفاده می کند، هدایت می شود. (تصوی 1-16)

1-16- خطوط مورب در برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

نمایش حرکت در هنرهای تجسمی با تکرار و توالی یک شکل بی یک حالت به وجود می آید و نمایشگر نوعی ریتم (ضرب-آهنگ) است. تکرار در بافت ها، رنگ ها و نقوش این برقع، ریتم زیبایی ایجاد کرده است. این تکرار در نگاه اول یکنواخت به نظر می رسد، چون نقوش و بافت ها به صورت یکنواخت و متوالی در لایه مخصوص به خود تکرار می شوند، اما در این برقع تا آن جایی که امکانات دوخت به سازنده این امکان را بدهد، سعی می شود تا با جابجایی نقوش و همچنین ایجاد تضادهای رنگی، از یکنواختی کاسته و باعث تنوع هر چند اندک در سطح برقع ایجاد شود.

به طور کلی، در این برقع هماهنگی و یکنواختی، بیشتر از تنوع وجود دارد. به عبارتی وحدتی که در چشمان نقوش و رنگ ها وجود دارد، بیشتر به یکنواختی مطلق دارد.

بررسی رنگ های برقع شماره 1

این برقع از رنگ های قرمز، زرد، آبی، سبز، سرخ و سفید تشکیل شده است.

قرمز:

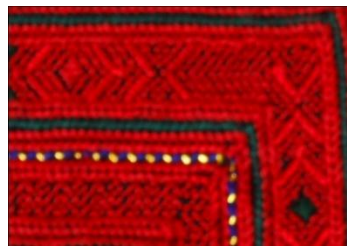
رنگ قرمز روشن، که در قسمت زمینه به کار رفته و در زبان بومیان منطقه به آن «سُهر» گفته می شود، بیشتری فضای رنگی را به خود اختصاص داده است. (تصوی 1-17)

«سرخ در تطابق با شکل، گویای مربع است و هر شکل دیگری که چهارگوشه راست و چهار ضلع دو به دو موازی داشته باشد.» (آیت الله ی، 1380: 116)

17-1- ترکیب رنگ قرمز در برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

رنگ قرمز علاوه بر زمینه، در نقوش برقع رهن به کار رفته است. (تصوی 1-18)

18-1- نقوش قرمز بر زمینه قرمز- منبع تصوی: نگارنده

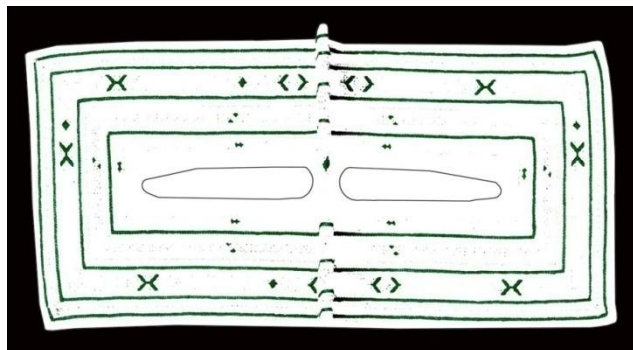
برقع «گل و طوف» به رنگ زمینه قرمز روشن، بیشتر مخصوص تازه عروسان و زنان جوان است. اما زنان مسن تر رهن گاهی از آن استفاده می کنند. «رنگ سرخ رنگ جواری به ثمر رسیده ی 21 تا 31 سالگی است.» (آیت اللهی، 1380: 161)

«قرمز روشن نماد شور، حدت و تکانش، دلگرم کننده و کشاننده و برانگیزنده است. درخشش رنگ قرمز موجب شده که آن رنگ نماد جهانی اصل و مبدا زندگی باشد.» (دوبوکور، 1387: 124)

در این منطقه زنان علاوه بر حفظ حجاب، گاهی در جشن ها و عروسی ها برای زینت رهن از برقع نو و تازه ساخت و همچنین به رنگ قرمز روشن استفاده می کنند. «رنگ قرمز به سبب معنای مینوی و اهریمنی که دارد، افسونگر است. رنگ قرمز، اساسی تری رنگ هاست و با شور و وحدت حلت، بگری رهن و قدرت بیهستگی دارد. گلهایی و کشش رنگ و شہفتگی به آن ناشی از دوسویی و دو پهلویی رنگ قرمز است. رنگ قرمز فشار خون را بالا می برد و تنفس را تند می کند. رنگ قرمز علامت نورانی تبلهغانی، توجه انبوه خلق را به خود می کشد.» (همان: 124)

سبز:

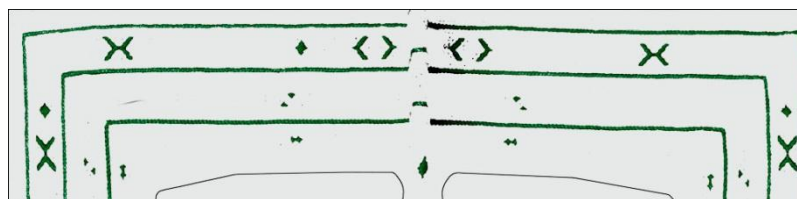
دومین رنگی که بیشتری فضا را بعد از قرمز در این برقع به خود اختصاص داده، رنگ سبز می باشد. (تصوی 1-19)

19-1- ترکیب رنگ سبز در برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

این رنگ به عنوان مکمل قرمز به کار رفته است. کادرهای اصلی که در این برقع به کار رفته به رنگ سبز می باشد. این کادرها با رهن های دو، یک، یک، یک به صورت کوچک شونده به فرم چشمی ختم می شود. این کادرها با فرم کای برقع تناسب دارند. تعدادی نقوش

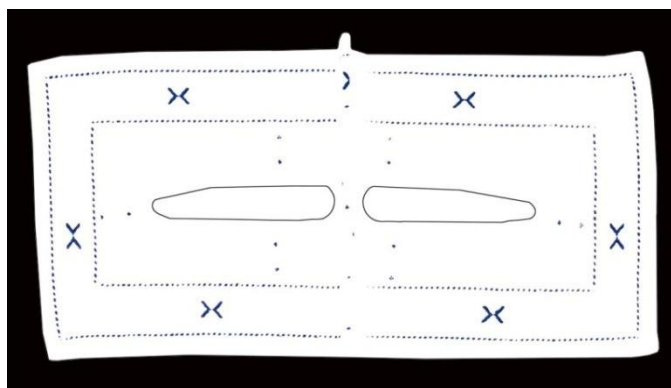
رهن به رنگ سبز دپحه می شود. در کل، پراکندگی رنگی سبز در این برقع به نحوی اجرا شده که از تندی و درخشندگی رنگ قرمز کاسته و آن را به تعادل رسانده است؛ و از طرفی باعث زحمت و فعال شدن رنگ قرمز می شود. در این منطقه که اغلب خشک و بعلاری است و از سرسبزی خبری نیست، اهالی آن، کمبود رنگ سبز را، در پوشش خود جبران می کنند. رنگ سبز، رنگ دنیای گیاهان است و از ترکیب دو رنگ آبی و زرد به وجود می آید. بهترین نقوش سبز رنگ در لایه دوم ارائه شده است. البته تعدادی نقطه کوچک سبز رهن در کادرهای داخلی به عنوان نقش دپحه می شود. این نقوش به شکل دو خط متقاطع شیخ علامت ضربدر و شکل لوزی باز و بسته می باشد. «رنگ سبز در تطابق با شکل لوزی و هر شکل چهار گوشه است که دو زاویه باز بی تند داشته باشد و اضلاع آن دو به دو موازی باشند.» (تصوی 1-20) (همان: 119)

20-1- نقوش سبز در برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

«سبز با سرخ هم مرز شده و در دپه انسان خط تجسمی ناموجودی را القا می کند و هر یک از دو رنگ در محل هم مرزی بپه تر دپحه می شوند و هر چقدر به مرز بپهوی آن ها نزدیک شویم به رنگ اصلی خود نزدیک تر می شوند.» (همان ، ص 160)
 «سرخ و سبز، مکمل- متضادهای معتدلند. سرخ، اعتدال گرم و سبز، اعتدال سرد است. در رنگ سرخ و سبز رهنهای درونگرا و برونگرا در هم زوری متقابل دارند. در سرخ توان فعالیت و در سبز توان آرامش بیشتر است.» (همان: 116)

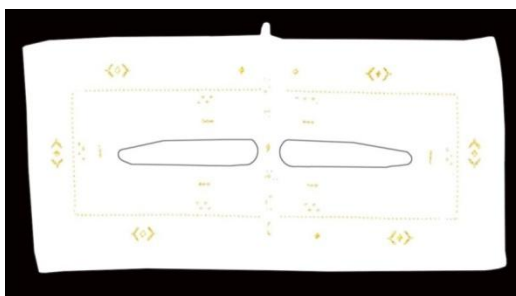
رنگ آبی بهترین فضا را بعد از سبز به خود اختصاص داده است. شایع بتوان گفت که رنگ آبی نمادی از آبی درلی است. این رنگ در دو لایه بکار رفته که از تجمع و فشردگی نقاط آبی و سفید تشکیل شده است. تعدادی نقوش آبی رنگ رهن در این برقع دپحه می شود که به پراکندگی مناسب رنگ آبی در این کار کمک کرده است. (تصوی 1-21)

21-1- ترکیب رنگ آبی در برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

زرد:

رنگ زرد، شامل یک لایه متناسب با فرم کلی برقع همراه با نقوشی که به صورت متقارن در دو طرف دماغی، دپحه می شود، به کار رفته است. استفاده از رنگ زرد در اینجا می تواند نمادی از خورشید و درخشندگی آن در آسمان این منطقه باشد. تأییدی که نور خورشید بر مردمان این مناطق گذاشته، به صورت ناخودآگاه در آثارشان قابل مشاهده است. (تصوی 1-22)

1-22- ترکیب رنگ زرد در برقع شماره 1- منبع تصوی: نگارنده

تجزیه و تحلیل برقع شیشه ای

در قشم دختران بعد از ازدواج از برقع استفاده می کنند که البته استفاده از آن اختیاری است. در کل، به نظر نگارنده استفاده از برقع در این منطقه یک سیر تکاملی را طی می کند یعنی همزمان با رشد شخصیت و بالارفتن سن فرد، شکل و فرم برقع نیز تغییر می کند؛ به این صورت که در هنگام جوانی و قبل از ازدواج از برقع استفاده نمی کنند؛ بعد از ازدواج، برقع را جهت نشان دادن تأهل به کار می برند . به مرور زمان هر چه که سن بالاتر می رود، اندازه برقع بزرگتر شده و حجاب صورت بیشتر می شود. این نکته، گویای این مطلب است که فرد کامل تر شده و به پختگی رسیده است . نکته ی جالب توجه دیگر این که برقع های شیشه ای برخلاف برقع های نخی بدون نقش بوده و رنگ آن ها غالباً مشکی متمایل به طلایی است . « شیشه هایی که از آن برقع می دوزند عبارتند از : شیشه ی چلوار سیاه، شیشه ی صیقلی (صقله ای)، شیشه برف، شیشه ی طلایی، شیشه ی سرخُن و شیشه ی تاکری» (خطیبی زاده: 28،1389)

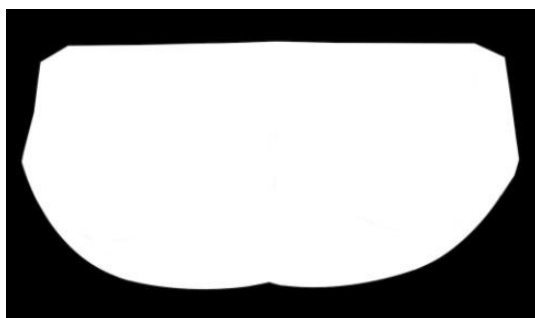
برقع شماره 2:

این برقع به «برقع عربی» معروف است و در اکثر مناطق «قشم» و غرب استان هرمزگان؛ البته به انتخاب خود شخص، از آن استفاده می شود. (تصویر 2-23)

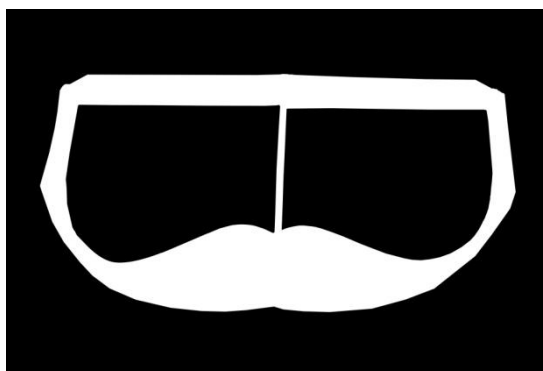
2-23 برقع شماره 2- منبع تصوی: نگارنده

پارچه ی اولیه ی این برقع به شکل مستطیل برش خورده، سپس با برش هایی، فرم نهایی، به این صورت در می آید . سطح کلی برقع در تصویر زیر نشان داده شده است. (تصویر 2-24)

24-2 سطح کلی برقع شماره 2- منبع تصوی: نگارنده

چشمی این برقع بزرگتر از برقع های دیگر است . این مسئله، استفاده از برقع برای حجاب را زیر سؤال می برد . زیرا تقریباً تمام صورت قابل رؤیت است. این چشمی بزرگ، که مردمان منطقه به آن «چشم پراهون» می گویند، از ویژگی های اصلی این برقع به حساب می آید. ترکیب بندی این برقع قرینه است، اما به دلیل اینکه با دست ساخته می شود، دو طرف محور عمودی آن کاملاً یکسان نیست . خطوط محیطی برقع در تصویر زیر نشان داده شده است.(تصویر 2-25)

25-2 خطوط محیطی برقع شماره 2- منبع تصوی: نگارنده

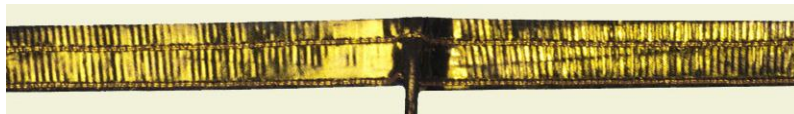
خطوط به کار رفته در این برقع بر اساس جهت حرکت، هر چهار نوع خط را دارا می باشد. این چهار خط عبارتند از خطوط عمودی، افقی، مایل، منحنی که در ادامه درباره ی آنها توضیح داده می شود. خط عمودی این برقع، روی بینی قرار می گیرد؛ این انطباق، تناسب زیبایی بین صورت و برقع ایجاد می کند . محور عمودی، برقع را به دو قسمت مساوی تقسیم می کند. (تصویر 2-26)

26-2 خط عمودی برقع شماره 2- منبع تصوی: نگارنده

در قسمت بالا یعنی همان لایه ای که روی ابرو های شخص استفاده کننده قرار می گیرد، تعداد زیادی خط عمودی کنار هم قرار گرفته است. این خطوط که تقریباً موازی هستند، به صورت متناوب تکرار شده و ریتم یکنواختی را به وجود آورده اند.

جنس پارچه و رنگ طلایی آن، باعث ایجاد تغییر در تیرگی و روشنی برقع در مکان های نوری متفاوت می شود . این ویژگی از یکنواختی خطوط متناوب کاسته و تنوع زیبایی را به برقع می دهد . به عبارت دیگر فضای رنگی باعث می شود که یکنواختی شکلی برقع کاهش یابد. (تصویر 2-27)

27-2- خطوط عمودی روی لایه ی افقی برقع شماره 2- منبع تصویری: نگارنده

خطوط افقی فقط در قسمت بالای این برقع دیده می شود . این خطوط به موازات هم قرار گرفته اند . یک خط افقی ممتد نیز در این لایه قرار گرفته که خطوط عمودی متناوب را به دو قسمت تقسیم می کند . خطوط مورب در گوشه های برقع بیشتر دیده می شود . این خطوط در جهت فرم صورت طراحی شده و به برقع تنوع بخشیده اند. (تصویر 2-28)

28-2- خطوط افقی و مورب برقع شماره 2- منبع تصویری: نگارنده

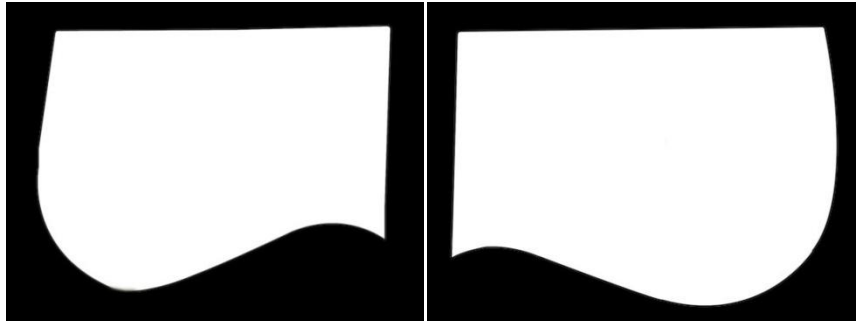
خطوط منحنی بیشتر در قسمت پایین قرار دارد. (تصویر 2-29)

29-2- خطوط منحنی برقع شماره 2 - منبع تصویری: نگارنده

این منحنی دارای تناقضی در معنا است . طبق پرسش از اهالی قشم و مشاهده ی برقع بر صورت زنان، می توان گفت که این انحنا در جهت انحنای گونه قرار می گیرد به صورتی که گونه ها در بالای این انحنا قرار گرفته اند. تیره تر بودن این انحنا نسبت به پوست صورت، باعث می شود گونه ها بهتر دیده شوند و جذابیت بیشتری داشته باشند. از طرفی در نقطه ی مقابل، این انحنا فاصله بین لب و بینی بوده و نحوه قرار گرفتن آن روی صورت زنان، باعث می شود که آن لایه شبیه سبیل مردان بوده و چ هره ی زن را خشن و نازیبا نشان دهد و دافعه ایجاد کند. این دافعه و جاذبه در دوره های مختلف و مکان های مختلف از طریق تغییر در اندازه و شکل برقع، تعریف خودش را پیدا می کند.

چشمی برقع با استفاده از یک خط عمودی، یک خط افقی و دو خط منحنی، تشکیل شده است. (تصویر 2-30)

30-2- چشمی برقع شماره 2 - منبع تصوی: نگارنده

تجزیه و تحلیل برقع پارچه ای:

برقع هایی که در مناطق غرب شهرستان بندرعباس ساخته می شوند، از لحاظ شکل شبیه برقع های جزیره ی «قشم» می باشد اما به لحاظ جنس پارچه، با آن تفاوت دارد . جنس این پارچه ها بر خلاف برقع جزیره ی «قشم»، براق نیست و از شیشه تهیه نمی شود. بلکه شبیه پارچه ی مخملی است.

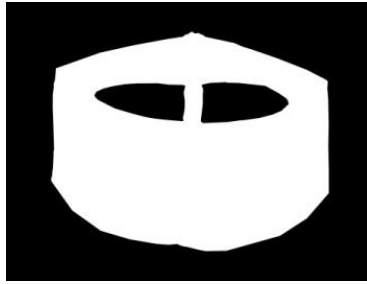
برقع شماره 3

این برقع متعلق به روستای «کشار» واقع در غرب بندرعباس است. (تصویر 3-31)

31-3 برقع شماره 3 - منبع تصوی: نگارنده

....خطوط محیطی این برقع در تصویر زیر نشان داده شده است. (تصویر 3-32)

32-3- خطوط محیطی برقع شماره 3 - منبع تصوی: نگارنده

خطوط عمودی در این برقع در وسط و دو طرف محور تقارن ترسیم شده است. (تصویر 33-3)

33-3 خطوط عمودی برقع شماره 3 - منبع تصوی: نگارنده

خطوط مایل در بالای برقع اجرا شده است. (تصویر 34-3)

34-3- خطوط مایل برقع شماره 3 - منبع تصوی: نگارنده

در تصویر زیر خطوط منحنی چشمی و قسمت پایین برقع نشان داده شده است. (تصویر 35-3)

35-3 خطوط منحنی برقع شماره 3 - منبع تصوی: نگارنده

جمع بندی و نتیجه گیری:

برقع، روبندی است که بعضی از زنان حاشیه خلیج فارس به ویژه استان هرمزگان از آن استفاده می کنند. شکل چهارگوش و رنگ های قرمز، سیاه و طلایی بیشترین کاربرد را در برقع های این منطقه دارند. البته شکل و رنگ های دیگری نیز وجود دارند. برقع پارچه ای بیشتر در شهرسلتن بشگرد و همچنین در روستاهای غرب بندرعباس استفاده می شود. برقع شیشه ای در جزایر و غرب استان و در نهایت برقع نخی در شرق هرمزگان ساخته می شود. دلایل استفاده از برقع، رعایت حجاب، استفاده در جنگ ها برای ناشناس ماندن، حفاظت از پوست در مقابل تابش نور خورشید، زیبایی و زینت، به دلیل حس آشنا و سنتی که از گذشته باقی مانده و ناشناس ماندن در شغل هایی چون دستفروشی و پیله وری می باشد.

در برقع های شیشه ای، چشمی برقع زنان جوان، بازتر است و قسمت بیشتری از صورت دیده می شود. اما برای مسن ترها چشمی تنگ شده و عرض برقع بیشتر می شود که البته به سلیقه اشخاص نیز بستگی دارد؛ بیشتر شدن پهنای برقع و تنگ شدن چشمی آن برای افراد مسن، باعث می شود چین و چروک صورت نیز کمتر دیده شود و به نوعی کارکرد زیبایی شناسی دارد. براق بودن شیشه باعث ایجاد تغییر در تیرگی و روشنی برقع در مکان های نوری متفاوت می شود؛ این مسئله از یکنواختی برقع کاسته و باعث تنوع رنگی در برقع می شود. برقع های نخی که با رنگ زمینه قرمز روشن، بیشتر مخصوص تازه عروسان و زنان جوان است. قرمز روشن نماد شور، حدت، کشاننده و برانگیزنده است. گهایی و کشش رنگ قرمز توجه مردم را به خود جذب می کند. در جشن ها و عروسی ها برای زینت رنگ از برقع نو و تازه ساخت که به رنگ قرمز روشن است، استفاده می کنند. روشن و بی نظیره شدن رنگ قرمز سن استفاده کنندگان و مجرد بی متأهل بودن آن ها را نشان می دهد؛ در برقع های نخی علاوه بر تنوع در رنگ، نقش و شکل از یک چهارچوب کلری که متعلق به آن منطقه می باشد بهیوی می کنند. به نظر می رسد که رنگ، نقش و فرم کلری برقع دارای هماهنگی و تنوع است که منجر به وحدت و زیبایی بصری می شود. با رعایت چهارچوب کلری برقع سازی هر منطقه، برقع را متناسب با صورت هر فرد می سازند؛ که طرح، نقش و رنگ آن معنی و ویژگی های فردی و اجتماعی شخص استفاده کننده است.

منابع

- 1- آیت الهی، حبیب الله (1383). مباری نظری هنرهای تجسمی، تهران: نشر سمت.
- 2- انجم روز، عباس (1371)، سری تاریخی برقع از باستان تا به امروز برقع پوشان خلیج فارس و درطی عمان، چاپ اول، تهران: نشر، مولف.
- 3- بخت آن دزی، راجهات (1383)، فرهنگ البسه مسلمانان، ترجمه حسینی هروی، تهران: نشر علمی فرهنگی.
- 4- دوبوکور، موریک (1387)، رمزهای زنده جان، ترجمه جلال ستاری، تهران: نشر مرکز.
- 5- خطیبی زاده، محمد، (1389)، پوشش مردم هرمزگان، شیراز، نشر ایلاف.
- 6- نور بخش، حسین: (1369)، جزیره ی قشم و خلیج فارس، چاپ اول، تهران نشر امیرکبیر.

Abstract:

Borqa has particular significant as symbol of visual culture by border Persian Gulf resident. This

present article has conducted as study of characteristics aesthetic Borqa which using by border Persian

Gulf women. The present Borqa has the variety of color at the geographical territory of Persian Gulf

so that each region has its particular Borqa but at this article the author classifies in three kinds such

as Shellie, fabric and third-like. In this present article each classification is hosen one Borqa

accidently that they are analyzed by the fundamental of visual art and characteristics aesthetic.

The results of investigation indicate that border Persian Gulf resident characteristics aesthetic of

Borqa which used by women are inspired by environment. On the other hand it is clearly evident that

its affection at Customs in each region. Borqa has measured and then made by each person face duo to

there is a Borqa for each person. Nowadays woman don't pay attention to Borqa less than before and

it becomes forgettable.

Keywords: Burqa, Woman, Persian Gulf, aesthetic, culture